

Lectio

Evolving Emotions: Martha Nussbaumin poliittisten tunteiden teorian merkitys kasvatukselle

lida Pyy

Muistan varsin tarkasti sen, kun aktivoituin poliittisesti ensimmäisen kerran. Olin 13 vuotias ja kaikki asiat olivat kovin mustavalkoisia, vaikka jotenkin ne onnistuivat olemaan samanaikaisesti hämmäntäviä. Marsin ystäväni kanssa Irakin sodan vastaisessa mielenosoituksessa. Muistan tunteneeni oloni surulliseksi ja huolestuneeksi, myös ärsyyntyneeksi, jopa vihaiseksi. Mietin, miksi tämän sodan täytyy olla. Mitä voitaisiin tehdä sotien päättämiseksi?

Juuri todistamamme kevään jälkeen uskallan sanoa, etteivät nämä tunteet liene vieraita kenellekään tässä salissa tai ruutujen takana. On sotaa. On valtava määrä kärsimystä – ja pelissä on tunteita. Toisiaan, evoluutiopsykologit ovatkin väittäneet, että pelko ja raivo, joita ihmiset ovat tunteneet Venäjän hyökättyä Ukrainaan ovat ikiaikaisia mieleemme osia, jotka valmistelvat meitä ryhmäkonfliktin maailmaan. Toisaalta psykologit ovat myös huomauttaneet, että ihmis mieli on suunniteltu yhteistyöhön, jonka yksi muoto on moraal.

Ei siis ihme, että tänä keväänä olemme todistaneet ja kokeneet paitsi surua ja vihaa myös myötätuntoa ja rakkautta, jotka ovat johtaneet merkittäviin solidaarisuuden tekoihin. Nämä solidaariset teot ovat kuitenkin nostaneet kysymyksiä myötätuntomme laajuudesta: keitä autetaan ja keitä kohtaan kykenemme tuntemaan myötätuntoa? Jälleen kerran aihe,

joka liittyy läheisesti tulevaan, tämänpäiväiseen keskusteluun.

Viime vuodet, joiden aikana olen työstänyt väitöskirjaani, ovat totisesti olleet synkkiä aikoja kansainväliselle yhteistyölle ja harmonialle – ja suoraan sanottuna synkkiä aikoja ylipäättään. Aivan ensimmäiseksi, jouduimme kohtaamaan Covid-19 pandemian ja siihen liittyneet taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset kriisit. Pandemia luonnollisesti vaikutti kasvatajiin ja lapsiin ympäri maailman, joskaan ei missään nimessä tasa-arvoisesti. Negatiivisten tunteiden ilmenemismuodot olivat moninaiset: oli taudin pelkoa, ksenofobiaa ja paniikkiostelua. Oli vihaa roko-tevastaisia kohtaan sekä niitä ihmisiä kohtaan, jotka eivät noudattaneet rajoituksia tarpeeksi tarkasti. Oli kateutta niitä kohtaan, joiden elinkeino ei kärsinyt hallitusten asettamista rajoitteista. Tästä huolimatta pystyimme havaitsemaan myös surua, huolenpitoa ja toivoa.

Pandemia-ajan poliittinen ilmapääri alleviivasi jo olemassa olevaa poliittista polarisaatiota ja populismia. Nämä ilmiöt ovat tulleet viime vuosina näkyviksi odottamattomien poliittisten muutosten myötä, joista esimerkkinä mainittakoon radikaalioikeistolaisen puolueiden nousu ympäri Eurooppaa, autoritääristen johtajien legitimointi eri puolilla maailmaa, Brexit, Yhdysvaltain kongressitalon valtaus tai totuudenjälkeinen politiikka laajemmin. Jotkut ovat jopa alkaneet puhua “liberaalin de-

mokratian kriisistä” ja aiheutunnisteet kuten #democracyunderthreat trendaavat sosiaalisessa mediassa.

Samaan hengenvetoon voitaisiin kuitenkin väittää, että demokratia ei nuku. Etenkin nuoret ovat marsineet niin virtuaalisesti kuin tosielämässä asioiden puolesta, jotka he *tuntevat* tärkeiksi, kuten LGBTQIA+ -oikeudet, naisten oikeudet ja #MeToo, sotien vastaisuus, ja kenties näkyvimmin rodullistettujen ihmisten yhtäläiset oikeudet (antirasismi ja #BlackLivesMatter). Todistimme myös nuorten ilmastoliikettä. Koululaiset pakottivat tiensä poliittiseen keskusteluun varastaen show’n maailman johtajilta, joiden he kokivat varastaneen heiltä lapsuuden tyhjillä sanoillaan.

.....

Väitöskirjatyössäni väitän, että lasten ja nuorten aktivismin sekä sitä motivoivien poliittisten tunteiden tulisi kiinnostaa kasvatustieteiden toimijoita. Peruskoululla on vahvaa instituutionaalista potentiaalia epädemokraattisten kehityskulkujen eskaloitumisen ehkäisemiseksi.

Vaikka länsimaisessa poliittisessä filosofiassa tunteet on perinteisesti nähty vähempiarvoisina suhteessa rationaalisuuteen, tutkimus poliittisten tunteiden merkityksestä on lisääntynyt viime vuosina. Omassa väitöskirjassani kuitenkin korostan, että politiikan teorian, kasvatustieteiden ja kansalaisuuskasvatuksen kentällä on edelleen tarvetta teoreettisille kehitteille, jotka pystyvät ottamaan

huomioon poliittisten tunteiden elintärkeän roolin poliittisessa mobilisoinnissa. Lisäksi väitän, että sen sijaan, että tällainen tutkimus keskittyisi vain identiteettien väliseen vastakkainasetteluun ja poliittiseen konfliktiin, näiden teoreettisten työstöjen tulisi myös vetää huomiota edes joihinkin yhteisiin periaatteisiin sitoutumiseen ja joidenkin yhteisten päämäärien tavoitteluun.

Tässä vaiheessa kuvaan astuukin Martha Nussbaumin filosofia. Väitöskirjassani analysoin ja sovellan Nussbaumin poliittisten tunteiden teoriaa ja tutkin sekä niitä jännitteitä että mahdollisuuksia, joita poliittisiin tunteisiin kasvatuksen kontekstissa liittyy.

Mitä sitten ovat poliittiset tunteet? Nussbaumin teoriasta ammentaen ehdotan, että poliittiset tunteet voidaan ymmärtää arvokäsityksinä; ne kertovat meille jotain siitä, mikä on meille merkityksellistä. Tästä johtuen poliittisilla tunteilla on keskeinen rooli demokraattisen kulttuurin rakentamisessa ja täten ne tulevat merkittäviksi myös kasvatukselle.

Mutta millaisia poliittisia tunteita tulisi sitten vahvistaa kasvatuksen keinoin? Voimmeko edes puhua tunteista hyvinä, huonoina, moraalisisina tai moraalityttöinä? Onko toiseuden pelko yhtä oikeutettu tunne kuin myötätunto pakolaistaustaista henkilöä kohtaan? Nussbaumin teorian mukaan kaikki tunteet eivät ole yhtä hyödyllisiä demokralle; tunteet tulee analysoida ja ymmärtää ja niiden moraalinen oikeutus tulee arvioida suhteessa kriittiselle keskustelulle altistettuun, normatiiviseen näemykseen hyvästä elämästä.

Väitöskirjatyössäni sukellan syvälle Nussbaumin filosofiaan ja arvioin sen mahdollista antia kas-

vatukselle. Vaikka olen suopea monia Nussbaumin yleisiä väittämiä kohtaan, esittelen ja otan huomioon myös Nussbaum -kriittikkejä ja korostan, että hänen työtään tulee keskusteluttaa niiden tutkijoiden työn kanssa, jotka edustavat kriittisempiä näkökantoja ja tutkimustraditioita.

Väitöskirjatyö koostuu kolmesta erillisestä mutta toisiaan tukevasta tieteellisestä artikkelista sekä väitöskirjan yhteenvedosta. Kolme erillistutkimusta lähestyvät Nussbaumin työn merkitystä kasvatukselle eri näkökulmista. Selitän nyt lyhyesti niiden suhteen väitöskirjatyön kokonaisuuteen.

Ensimmäinen osatutkimus luo puitteet väitöskirjalle. Se korostaa käytännön politiikan näkökulmasta poliittisten tunteiden roolia ja merkitystä elävässä elämässä ja kasvatuksen kentällä. Tämä tehdään esittelemällä tapausesimerkki kunnallisesta koulutuspoliittisesta päätöksenteosta Suomessa. Nussbaumin teoria analyttisenä ja teoreettisena viitekehyksenä esitän, että tapausesimerkki osoittaa erinomaisesti millaisia vahingollisia seuraursia 'negatiivisilla' poliittisilla tunteilla, kuten vihalla ja pelolla, voi olla demokraattiselle päätöksentekoprosessille, demokraattiselle kulttuurille ja jopa koulutuspoliittiselle päätöksenteolle ja kasvatuksen käytännölle. Ensimmäisessä osatutkimuksessa siis väitän, että poliittisilla tunteilla on väliä ja seuraamuksia, joista meidän tulisi välittää. Lisäksi osatutkimus katsoo tulevaisuuteen ja ehdottaa 'positiivisempien' tunteiden (toivo, myötätunto), vahvistamista pitkäaikaisena kasvatuksellisenä tavoitteena.

Siinä missä ensimmäinen tutkimus käsittelee käytännön problematiikkaa, toinen osatutkimus

tarkastelee teoreettisia ongelmia. Toisessakin tutkimuksessa argumentoin poliittisten tunteiden tärkeyden puolesta poliittisen elämän ja kasvatuksen kannalta. Keskityn kuitenkin haastamaan ja tuomaan keskusteluun erilaisia kansalaiskasvatuksen teoreettisia lähestymistapoja. Yhtäältä huomautan, että liberaalit näkökulmat eivät ole riittävän hyvin tunnistaneet poliittisten tunteiden roolia poliittisessa mobilisaatiossa. Toisaalta haastan kansalaiskasvatuksen teoritesoinnissakin yhä suositumman agonistisen lähestymistavan, ennen kaikkea siihen kuuluvan poliittisen konfliktin keskeisen luonteen. Esitän, että Nussbaumin työ paitsi onnistuu huomioimaan poliittisten tunteiden merkityksen, kykenisi kenties sovellettuna lisäksi ohjaamaan kansalaiskasvatuksen käytäntöjä rakentavampaan suuntaan.

Ajankohtaisten esimerkkien, *Fridays for Future*- ja *Black Lives Matter* -liikkeiden kautta havainnollistan, kuinka poliittiset tunteet voitaisiin esittää mahdollisuuksina nuorille ihmisille työskennellä yhdessä yhteiseksi koettujen pyrkimysten puolesta, joilla on vaikutusta koko yhteiskuntaan ja globaaliin yhteisöön. Ehdotan tätä sen sijaan että näkisin nuoria mobilisoineet poliittiset liikkeet pelkästään identiteetteihin liittyvinä konflikteina, jotka entuudestaan syventävät jakoa 'meidän' ja 'muiden' välillä.

Tarkasteltuani käytännöllisiä ja teoreettisia ongelmia, joita näen suhteessa poliittisiin tunteisiin ja kasvatukseen, päätin kysyä itseltäni entisenä opettajana vaikean kysymyksen: mitä sitten pitäisi tehdä? Mitä voitaisiin todella tehdä luokkahuonetasolla? Väitöskirjan kolmas osatutkimus hakeutuu lä-

hemmäs kasvatuksen käytäntöjä. Se yhdistää Nussbumin teorian ja aiempien osatutkimusten väitteet ihmisoikeuskasvatuksen mahdollisten käytänteiden kanssa. Täten kolmas tutkimus kysyy: vastataksemme sosiaaliin ja poliittisiin epäkohtiin, kuten rasistiseen syrjintään, millaisia taitoja kasvatuksessa tulisi kehittää ja kuinka näitä taitoja voitaisiin opetella kouluissa? Vastaavasti tavoitteeni tässä tutkimuksessa on hahmotella, miltä 'nussbaumilainen pedagogiikka' voisi näyttää. Tämä on joi-
tain mitä ei ole aiemmin kattavasti tehty kasvatustieteen alan tutkimuksessa, kuten useat tutkijat ovat huomauttaneet. Tutkimuksessani lähestyn tätä haastetta käyttäen Nussbaumin omia, poliittisen myötätunnon ja kerronnallisen mielikuvituksen, käsitteitä. Kehitän näitä käsitteitä myös eteenpäin tuomalla ne keskusteluun kriittisemmän ihmisoikeuskasvatuksen tutkimuksen kanssa.

.....

Nyt sallinette minun esitellä joi-
tain yhteen vetäviä ajatuksia. Tässä väitöskirjatyössä olen tarkastellut Nussbaumin työn merkitystä kasvatukselle tämän päivän poliittisessa kulttuurissa. Kokonaisuudessaan tutkimukseni esittää, että Nussbaumin työn kautta on mahdollista argumentoida, että tunteilla on merkitystä poliittiselle mobilisaatiolle, demokratian tulevaisuudelle sekä kasvatukselle.

Tutkimuksen sosiaalipoliittinen merkittävyys liittyykin sen potenti-
aaliin lisätä ymmärrystämme siitä, miten kasvatuksella voidaan vahvistaa oppijoiden sitoutumista demokra-
tiaan, ihmisoikeuksiin ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, ja täten vastustaa antidemokraattisia kehityskulkuja. Tutkimuksen kasvatuksellinen merkittävyys liittyy

erityisesti siihen, että sillä luodaan mahdollisuuksia uusien kasvatuskäytänteiden kehittämiseen poliittisten tunteiden näkökulmasta.

Maailmamme on yhteen linkittynyt ja kohtaa globaaleja haasteita ja kriisejä. Voimme olla yhtä mieltä siitä, että meillä on tarve kasvattaa kansalaisia, jotka ovat kykeneväisiä ratkaisemaan ongelmia sitoutumalla yhteisten poliittisten päämäärien tavoitteluun omista erityisistä identiteeteistään huolimatta. Samaan aikaan kuitenkin globaali näkökulma, jota kaivattaisiin näiden kriisien ratkaisemiseksi, on tullut haastetuksi ja aikaamme leimaa yhä kiihtyvä poliittinen polarisaatio. Esitänkin, että Nussbaumin teoria voisi auttaa meitä artikuloimaan joitain rakentavia ja ratkaisukeskeisiä ehdotuksia kasvatukselle, jotka ovat varsin tarpeellisia tämän päivän maailmassa. Toisin sanoen Nussbaumin poliittisten tunteiden tutkimus ja hänen määritelmänsä poliittisesta voidaan nähdä erityisen relevanttina vallitsevassa 1) käytännöllispoliittisessa, 2) teoreettisessa ja 3) kasvatuksellisessa ilmapiirissä.

Tästä huolimatta väitän, että Nussbaumin ajatuksia tulee keskusteluttaa kriittisempien koulukuntien tutkijoiden ajatusten kanssa, koska näiden ajattelijoiden työ pystyy tavoittamaan tiettyjä valtaolttuuksia, joita Nussbaumin teoria ei eksplisiittisesti ota huomioon. Lisäksi esitän, että vaikka poliittiset tunteet ovat keskeisiä poliittiselle toiminnalle, kuten myös kasvatukselle, erinäiset poliittiset tunteet sekä niiden rooli yhteiskunnassa tulisi altistaa kriittiselle ja reflektoilvalle keskustelulle, jotta tunteet voitaisiin ymmärtää kaikkine mahdollisuuksineen ja epämääräisyyksineen. Vasta silloin ne voivat olla hyödyllisiä kasvatukselle ja demokratialle.

Palatkaamme hetkeksi vielä takaisin 2000-luvun alun maailmaan, aikaan, jolloin minä olin teini-
nä mielenosoituksessa. Tuhoisien syyskuun 11. päivän terroritekojen jälkeen, Nussbaum kirjoitti erään kirjansa alkusanoihin, että moraalinen ajattelu on kaikkein tärkeintä aikoina, joita leimaa suuri vaara, pelko ja epävarmuus. Olen ottanut tämän väitteen lähtökohdakseni tässä väitöskirjatyössä käsitellessäni erinäisten poliittisten tunteiden merkitystä, arvoa ja moraalisuutta nyt vallitsevina 'synkinä aikoina'. Olen oppinut ymmärtämään, etteivät kaikki ajattelijat hyväksy ajatusta toisista poliittisista tunteista hyveellisinä tai moraalisesti oikeutettuina ja toisista negatiivisina tai pahoina. Kaikesta huolimatta, mielestäni meidän kasvat-
tajina ja kasvatusfilosofoina tulee olla valmiita väittämään, että kouluissa poliittinen myötätunto, joka näyttäytyy solidaarisuuden teko-
ina Ukrainan pakolaisia kohtaan, on yksinkertaisesti toivottavampi ja kannustettavampi reaktio kuin viha venäläistaustaisia henkilöitä kohtaan, joka näyttäytyy rasistisena kiusaamisena (kuten suomalais-
sissakin kouluissa on tapahtunut).
Kysynkin, eikö kasvatusfilosofian tehtävä juuri olekin tarjota kasvatuksen käytännölle hyvin perusteltuja, puntaroinnille ja väitel-
lylle altistettuja, ohjaavia ihanteita ja toimintaperiaatteita? ■

Yllä julkaistu lectio on vapaa käännös alkuperäisestä englanninkielisestä julkisesta lectiosta, jonka Iida Pyy antoi väitöstilaisuudessaan 27.5.2022